

Козаченко Ю.А.

к.ю.н., доцент кафедри підприємництва і права

Полтавська державна аграрна академія

м. Полтава, Україна

Махмудов Х.З

д.е.н., професор, завідувач кафедри підприємництва і права Полтавська

державна аграрна академія м. Полтава, Україна

ПРИНЦИП ЗМАГАЛЬНОСТІ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Одним з найбільш важливих конституційних принципів судочинства є змагальність. Згідно частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), розгляд і вирішення справ в адміністративних судах здійснюються на засадах змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. Змагальність розкриває «джерело енергії» процесу та створює умови для всебічного та повного дослідження обставин справи та постановлення судом справедливого, обґрунтованого та законного рішення [1, с. 47].

Основний зміст принципу змагальності полягає у тому, що кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх позовних вимог чи заперечень проти позову. У зв'язку з цим учасники адміністративної справи наділяються широким спектром процесуальних прав для відстоювання своєї позиції, зокрема правом ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень; подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам; подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під

час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб (ч. 3 ст. 44 КАС України) тощо.

Не є порушенням принципу змагальності звільнення особи від обов'язку доказування обставин, що мають значення для справи, у випадках передбачених статтею 78 КАС України.

Особливістю принципу змагальності адміністративного судочинства є, передбачене статтею 9 КАС України, його поєднання з принципом офіційного з'ясування всіх обставин у справі. Офіційність виявляється в більш активній ролі суду порівняно з цивільним або господарськи процесом і за своїм змістом обмежує дію принципу змагальності.

На думку деяких вітчизняних науковців, встановлення принципу офіційності в адміністративному судочинстві є значним відступом від змагальності в частині розподілу доказових функцій й суперечить уявленню Європейського суду з прав людини про змагальний процес [2, с. 10].

Європейський суд з прав людини досить часто посилається на принцип змагальності сторін у своїх рішеннях, при тому, що засади рівності і змагальності у судовому процесі виведені ним із принципу верховенства права, якому підпорядкована Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, та є складовою права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3, с. 20]. Принцип змагальності процесу в практиці Європейського суду з прав людини означає, що «кожній стороні повинна бути надана можливість ознайомитися з усіма доказами та зауваженнями, наданими іншою стороною, і відповісти на них» (Рішення у справі «Руїс-Матеос проти Іспанії» від 23 червня 1993 року, заява № 12952/87, п. 63) [3, с. 24].

На думку автора тез, наявність принципу офіційності в адміністративному судочинстві обумовлена специфікою справ, підвідомчих адміністративному суду, і має своїм безпосереднім призначенням – забезпечення рівних можливостей учасників справи, які в силу специфіки спірних публічно-правових відносин знаходяться в нерівному становищі. У порядку адміністративного судочинства розглядаються і вирішуються публічно-правові спори, тобто спори, у яких: 1) хоча

б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій; або 2) хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг; або 3) хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи (п. 2 ч. 1 ст. 4 КАС України). Отже, адміністративні суди, як правило, розглядають справи за позовом приватної фізичної чи юридичної особи до органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їх посадової чи службової особи, іншого суб'єкта владних повноважень.

Для збалансування інтересів учасників справи адміністративний суд повинен відіграти активну роль у судовому процесі, вживати всіх передбачених законом заходів, щоб порушені владою права були захищені [4, с. 43]. Так, адміністративний суд може уточнювати предмет доказування та пропонувати сторонам надати докази, відповідно до частини третьої статті 77 КАС України.

Не є порушенням принципу змагальності право адміністративного суду встановлювати обставини у адміністративній справі на підставі не лише доказів, зібраних сторонами або за їхньою ініціативою, а й доказів, зібраних судом з власної ініціативи (ч. 4 ст. 9 КАС України). Тобто суд (суддя) виступає суб'єктом доказування в адміністративному судочинстві поряд з учасниками справи (сторонами й третіми особами).

Крім того, КАС України встановлює презумпцію вини відповідача – суб'єкта владних повноважень. Згідно частини другою статті 77 КАС України в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача. У таких справах суб'єкт владних повноважень не може посилатися на докази, які не були покладені в основу

оскаржуваного рішення, за винятком випадків, коли він доведе, що ним було вжито всіх можливих заходів для їх отримання до прийняття оскаржуваного рішення, але вони не були отримані з незалежних від нього причин.

Отже, розгляд і вирішення справ в адміністративних судах здійснюються на засадах змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів й у доведенні перед судом їх переконливості. Принцип змагальності виступає процесуальною гарантією всебічного, повного і об'єктивного встановлення дійсних обставин в адміністративній справі, не зважаючи на те, що у певній мірі обмежується принципом офіційного з'ясування всіх обставин у справі, згідно з яким суд вживає передбачених законом заходів, необхідних для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи.

Список використаних джерел

1. Кравчук В.М. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України. – Х.: Фактор, 2011. – 800 с.
2. Рабінович П. Загальнотеоретичні проблеми права на належне доказування в українському судочинстві (у світлі практики Страсбурзького суду) / П. Рабінович, Б. Ратушна // Вісник Національної академії правових наук України. – 2014. – № 3. – С. 7-19.
3. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 128 с.
4. Основи адміністративного судочинства в Україні : навч. посіб. для юрид. факультетів та юрид. клінік / за заг. ред. Н.В. Александрової, Р.О. Куйбіди. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : КНТ, 2009. – 248 с.